

Μνήμων

Τόμ. 2 (1972)

Τ Ο Μ Ο Σ Δ Ε Υ Τ Ε Ρ Ο Σ

ΜΝΗΜΩΝ

ΙΩΑΝΝΟΥ Κ. ΠΡΟΜΠΟΝΑ : 'Η συγγένεια Μακεδονικής και Μικηναϊκής διαλέκτου • ΑΝΝΑΣ ΡΑΜΟΥ - ΧΑΨΙΑΔΗ : Οί 'Ικέται παρά τοις αρχαίοις Έλλησι • ΜΑΡΙΕΤΤΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΠΟΥΛΟΥ - ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΥ : 'Η πολιτική και διπλωματική παρουσία του Κ. Ζωγράφου στον 'Αγώνα (1821 - 1827) • ΟΑΓΑΣ ΠΑΛΑΓΓΙΑ : Δυό νεο - αττικά ήμμεργα στο 'Εθνικό Μουσείο • ΕΛΕΝΗΣ ΓΑΡΔΙΚΑ : 'Η ίδρυση του Έλληνικού προξενείου της Μάλτας (1827) • ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΠΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ : Τά τσιφλίκια του Βελή πασά υιού του 'Αλή πασά • ΑΝΝΑΣ ΡΑΜΟΥ - ΧΑΨΙΑΔΗ : Πολιτειακαί μεταβολαί των Ροδίων από 404 - 351 π.Χ. • ΕΙΡΗΝΗΣ Ν. ΠΑΡΔΑΛΗ : Δύο Ναυτικά 'Ημερολόγια του 'Αγθνος • ΧΡΗΣΤΟΥ Κ. ΛΟΥΚΟΥ : 'Η περιοδεία του 'Ανδρέα Μεταξά στην Πελοπόννησο (1830) • ΑΛΕΞΑΝΔΡΑΣ ΠΕΤΑΛΑ : 'Αξιωματοδχοι στην αιλή του 'Αλή πασά • ΔΕΣΠΟΙΝΑΣ ΚΑΤΗΦΟΡΗ : 'Ενέργειες του 'Ιωάννου Φιλήμονος γιά την έκδοση φιλοκαποδιστριακής έφημερίδας. • ΙΩΑΝΝΟΥ Κ. ΠΡΟΜΠΟΝΑ : Τοπωνυμικά διασαφήσεις.

Α Β Η Ν Α Ι 1 9 7 2

Η ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΡΟΞΕΝΕΙΟΥ ΤΗΣ ΜΑΛΤΑΣ (1827)

ΕΛΕΝΗ ΓΑΡΔΙΚΑ

doi: [10.12681/mnimon.143](https://doi.org/10.12681/mnimon.143)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΓΑΡΔΙΚΑ Ε. (1972). Η ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΡΟΞΕΝΕΙΟΥ ΤΗΣ ΜΑΛΤΑΣ (1827). *Μνήμων*, 2, 118-134.
<https://doi.org/10.12681/mnimon.143>

Η ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΡΟΞΕΝΕΙΟΥ ΤΗΣ ΜΑΛΤΑΣ (1827)*

Ένα γεγονός της ελληνικής διπλωματικής ιστορίας που έχει αγνοηθεί είναι η προσπάθεια να ιδρυθεί ελληνικό προξενείο στη Μάλτα.

Υποθέτω ότι οι ενέργειες, τόσο από την ελληνική, όσο και από την αγγλική πλευρά άρχισαν γύρω στο 1826. Δεν είναι ακόμη γνωστό ποιές ακριβώς ήσαν, μπορεί όμως να διαβλέψη κανείς τα αίτια που τις καθιστούσαν σκόπιμες. Η μόνη σχετική ένδειξη που βρήκα είναι αυτή που παρέχει ο Γ. Γλαράκης, Γραμματεὺς ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀντικυβερνητικῆς Ἐπιτροπῆς, στὸν ἀπολογισμό τοῦ ἔργου του πρὸς τὸν Κυβερνήτη. Στὴν ἔκθεση αὐτὴ ἀναφέρει: «*Κατ'αἴτησιν τοῦ αὐτοῦ (Ἀμύλωνος) διωρίσθη καὶ ὁ κ. Μακγίλλ ἐλληνικὸς πρόξενος εἰς Μελίτην, καὶ τοῦτο εἶναι τῆς ἐξωτερικῆς μου διαχειρίσεως τὸ σημειωδέστερον*»¹. Αὐτὴ εἶναι καὶ ἡ μοναδικὴ ένδειξη ἀγγλικῆς πρωτοβουλίας, ἔστω καὶ ἰδιωτικῆς, στὸ θέμα αὐτό. Τὸ ἐπόμενο βῆμα φαίνεται νὰ εἶναι ὁ διορισμὸς τοῦ Thomas MacGill στὴ θέση τοῦ προξένου στὴ Μάλτα ἀπὸ τὴν Διοικητικὴ Ἐπιτροπὴ².

Τὶ νόημα ἔχει ὁ πρόωρος αὐτὸς διορισμὸς καὶ γιατί ἐπελέγη ἡ Μάλτα σὰν πρῶτος τόπος, στὸν ὁποῖον ἔπρεπε νὰ ὑπάρχη ἐκπρόσωπος τῆς ἐλληνικῆς πολιτείας, ἴσως καταφανῆ ἀπὸ μιὰ σύντομη ἀνασκόπηση τῆς διεθνoῦς θέσεως τοῦ ἐλληνικοῦ ζητήματος ἀφ' ἑνός, καὶ τῶν συνθηκῶν που ἐπικρατοῦσαν στὴ Μάλτα ἀφ' ἑτέρου.

Τὸ 1826 τὸ ἐλληνικὸ ζήτημα μοιάζει νὰ φθάνη πρὸς τὴ λύση του ἀπὸ τὴ διπλωματικὴ πλευρὰ τουλάχιστον. Ἀπὸ τὶς ἀρχές σχεδὸν τοῦ ἀγώνα ἡ

* Συντομογραφίες: ΑΥΕ: Ἀρχεῖον τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν· ΓΑΚ: Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους· C.O.: Public Record Office, Colonial Office· F.O.: Public Record Office, Foreign Office. Οπου δὲν δηλώνεται τὸ ἀντίθετο ἡ χρονολόγηση γίνεται κατὰ τὸ γρηγοριανὸ ἡμερολόγιο.

1. Ἰ. Κ α π ο δ ί σ τ ρ ι α, Ἐπιστολαί, ἐκδ. Ε.Βétant, 4 τόμ., Γενεῦθ 1834-39· μετάφρ. Μ. Σχινᾶ, τ. Α', Ἀθῆναι 1841, σ. 395.

2. ΓΑΚ, Διοικ. Ἐπιτρ., φακ. 213, ἀρ. 5744, ἐν Αἰγίνῃ τῇ 16 Φεβρουαρίου 1827 (π. ἡ.). Τὸ διάταγμα κοινοποιεῖται στὸν F. Ponsonby, Διοικητὴ καὶ ἀρχηγὸ τῶν στρατευμάτων τῆς Μάλτας στὶς 18 Φεβρουαρίου (π. ἡ.) [ΓΑΚ, Διοικ. Ἐπιτρ., φακ. 213, ἀρ. 1615 (ἀντ.)] καὶ στὸν MacGill τὴν ἴδια μέρα [ΓΑΚ, Διοικ. Ἐπιτρ., φακ. 213, ἀρ. 1612 (ἀντ.)].

Ἄγγλια εἶχε δείξει ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ γεγονότα στὴν ἑλληνικὴ χερσόνησο κυρίως διότι ἡ γειτνίαση τῶν Ἰονίων δημιουργοῦσε ἄμεσα προβλήματα στὴν Ἀγγλικὴ Κυβέρνηση³. Ἡ πρωτοβουλία ὅμως τῆς Ἀγγλίας στὸ θέμα αὐτὸ δὲν ἀκολούθησε τυπικὴ διαδικασία καὶ παρατηρεῖται κάποια σύγχυση στὸ Foreign Office ὡς πρὸς τὴ γραμμὴ ποῦ ἔπρεπε νὰ υἱοθετηθῆ. Πάντως ἡ πρώτη σιωπηρὰ ἀναγνώριση τῶν Ἑλλήνων ὡς ἐμπολέμων χρονολογεῖται ἤδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ συνεδρίου τῆς Βερόνας, ὅταν ὁ Hamilton συνιστᾷ στοὺς προξένους τῆς Ἀνατολῆς νὰ σεβασθοῦν τὸν ἀποκλεισμό τῶν παραλίων ἀπὸ τοὺς ἐπαναστάτες (9 Νοεμβρίου 1822)⁴. Τὴν de facto αὐτὴ ἀναγνώριση τῶν ἐμπολέμων ἐπισημοποιεῖ ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνηση στίς 25 Μαρτίου 1823· τὴν σιωπηρὰ ἀναγνώριση ἀκολουθεῖ τὴν 1 Δεκεμβρίου 1824 ἢ ρητῆ : ὁ G. Canning δηλώνει στὴν Προσωρινὴ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση ὅτι «τὰ δικαιώματα τῶν Ἑλλήνων ὡς ἐμπολέμων ἐγένοντο ἀναλλοιώτως σεβαστά». Τὸ πρῶτο αὐτὸ ἔγγραφο ξένης Δυνάμεως πρὸς τὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση θεωρήθηκε σὰν ἀναγνώριση (ατῆς πολιτικῆς τῆς ἐπάρξεως). Αὐτὴ ὅμως κατὰ τὴ γνώμη τοῦ G. Canning ἔπρεπε νὰ ἀποφασισθῆ ἀπὸ κοινοῦ μὲ ὅλες τὶς Μεγάλες Δυνάμεις καὶ ἐβράδυνε πολὺ ἀκόμη⁵.

Ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνηση ἦταν φυσικὰ ἡ πρώτη ποῦ κινήθηκε γιὰ νὰ ἀποσπάσει τὴν αἴτηση μεσολαβήσεως ἀπὸ τοὺς ἐμπολέμους πρὸς ὅλες τὶς Μεγάλες Δυνάμεις, ἀπὸ τὶς ἀρχὲς ἤδη τοῦ 1826, ἀνησυχῶντας γιὰ τὴν τροπὴ ποῦ ἔπαιρνε ἡ ἐπανάσταση στὴν ἑλληνικὴ χερσόνησο καὶ γιὰ τὴν ἀσφάλεια τῶν θαλασσῶν. Τὶς διαθέσεις τῆς Ἑλληνικῆς Διοικήσεως ἐγνώριζε ἡ Ἀγγλία ἀπὸ τὴν αἴτηση προστασίας τῆς 26 Ἰουλίου 1825⁶, ἀπὸ τὴ συνάντηση τοῦ Stratford Canning μὲ τὸν Ἀ. Μαυροκορδάτο τὶς τελευταῖες ἡμέρες τοῦ Δεκεμβρίου⁷, καὶ ἀπὸ τὴν ἐπίσημη αἴτηση μεσολαβήσεως ποῦ ἀπηύθυνε πρὸς τὶς Δυνάμεις ἡ Τρίτη Ἐθνοσυνέλευση πρὶν δια-

3. Τὸ πολὺπλοκο ζήτημα τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους καὶ τῶν φάσεων ἀπὸ τὰ ὁποῖα πέρασε ἐξετάζεται διεξοδικὰ στὴ μελέτη τοῦ Κ. Εὐσταθιάδη «Σχέσεις τῶν Ἑλλήνων Ἐπαναστατῶν τοῦ 1821 πρὸς τὰς ξένες Δυνάμεις» Μελέται Διεθνοῦς Δικαίου 1922 - 1959, 3τ. Ἀθῆναι 1959. τ. Β' σ. 597 - 658.

4. Αὐτόθι σ. 623 - 4.

5. Αὐτόθι σ. 631.

6. Βλ. Δ. Καμπούρογλου, Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Δ. Ρώμα, 2 τ., Ἀθῆναι 1901 - 1906, τ. Α', σ. 592.

7. C. W. Crawley, *The Question of Greek Independence*, Cambridge 1930, σ. 55. Τὸ κείμενο εἰς Δ. Κοκκίνο, Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις, 12 τ. Ἀθῆναι 1956 - 1960, τ. Θ', σ. 134 - 143.

κόψη τις ἐργασίες της⁸. Καί στis 4 Ἀπριλίου 1826 τὸ ἀγγλορωσικὸ πρωτόκολλο τῆς Πετροπούλεως προβλέπει μεσολάβηση κάτω ἀπὸ παρόμοιους ὅρους⁹.

Στὸ διεθνὲς πεδίο ἀρχίζει τώρα ἡ Ἑλλάδα νὰ διεκδικῆ ὄντοτητα κράτους. Ἡ Ἐπιτροπὴ ποὺ ὀρίζεται ἀπὸ τὴν Τρίτη Ἐθνοσυνέλευση γιὰ νὰ ἐπιτύχη τὸν συμβιβασμὸ μὲ τὴν Πύλη ἔχει ἀποστολὴ νὰ καταστήσῃ τὴν Ἑλλάδα ἀνεξάρτητη, μὲ δική της ἐξωτερικὴ πολιτικὴ καὶ διπλωματικὴ ἐκπροσώπηση στὰ Εὐρωπαϊκὰ κράτη¹⁰. Ἀνεξάρτητα ἀπὸ αὐτὴν, ἡ συνθήκη τῆς 6 Ἰουλίου 1827, συμπληρώνοντας τὸ πρωτόκολλο τῆς Πετροπούλεως προβλέπει καὶ μέτρα καταναγκαστικὰ γιὰ τὴν ἐπιβολὴ τῆς μεσολαβήσεως: ἐὰν ἡ Πύλη δὲν τὴ δεχθῆ, οἱ Μεγάλαι Δυνάμεις θὰ ἰδρῦσουν ἐμπορικὲς σχέσεις μὲ τὴν Ἑλλάδα ἀνταλλάσσοντας προξένους καὶ θὰ λάβουν τὰ ἀναγκαῖα μέτρα γιὰ τὴν ἀναγνώριση τῆς ἀνεξαρτησίας της¹¹.

Μέσα σ' αὐτὸ τὸ πλαίσιο τοποθετεῖται ἡ προσπάθεια ποὺ ἔκανε ἡ Ἑλληνικὴ Διοίκηση νὰ ἀποκτήσῃ μόνιμους ἐκπροσώπους τῶν συμφερόντων της καὶ τῶν ὑπηκόων της στὰ ξένα ἐμπορικὰ κέντρα.

Ἡ ἐπιλογὴ τῆς Μάλτας γιὰ τὴν ἴδρυση τοῦ πρώτου ἑλληνικοῦ προξενείου εἶναι ἀρκετὰ προβληματικὴ. Ἄν ὑποθέσουμε ὅτι οἱ δύο παραπάνω λόγοι — συγκεκριμένα ἡ προσπάθεια γιὰ τὴν ἀναγνώριση τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ἡ προῦσπιση τῶν ἐμπορικῶν συμφερόντων — ἔπαιξαν τὸ σημαντικώτερο ρόλο στὴν πρώτη ἐμφάνιση τοῦ προξενικοῦ θεσμοῦ στὸ Ἑλληνικὸ κράτος, τότε εἶναι εὐλόγο νὰ ὑποστηρίξῃ κανεὶς ὅτι σὲ πολλὰ ἄλλα κέντρα τὸ ἑλληνικὸ στοιχεῖο εἶναι πολυπληθέστερο καὶ τὰ οἰκονομικά του συμφέροντα ζωτικώτερα ἀπὸ ὅτι στὴ Μάλτα. Γιατὶ παρ' ὅλα αὐτὰ ἐπελέγη ἡ Μάλτα, πρέπει νὰ φανῆ ὅταν ἐκτεθοῦν οἱ ἰδιάζουσες σχέσεις της μὲ τὴν ἐπαναστατημένη Ἑλλάδα.

Ἡ Μάλτα γνώρισε τὴν πιὸ μεγάλη ἄνθηση τοῦ ἐμπορίου της στὴν περίοδο τῶν ναπολεοντειῶν πολέμων καὶ τοῦ ἠπειρωτικοῦ ἀποκλεισμοῦ (1806): ἡ Ἀγγλία ἐπέτρεπε στὴ γαλλοκρατούμενη Εὐρώπη νὰ εἰσάγῃ μόνο ἐμπορεύματα προερχόμενα ἀπὸ τὴ Βρετανικὴ Αὐτοκρατορία. Ἡ Μάλτα ἐπομένως ἔγινε ὁ κύριος σταθμὸς τροφοδοσίας τῆς Εὐρώπης. Ἡ κίνηση

8. A. Z. Μάμουκα, Τὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, 11 τ., Πειραιεὺς 1839 - 1852, τ. Δ', σ. 132.

9. E. Driault - M. Lheritier, Histoire diplomatique de la Grèce de 1821 à nos jours, 5 τ., Paris 1925, τ. Α', σ. 318 - 9· βλ. καὶ C. W. Crawley, ἔνθ' ἄν., σ. 56· M. Hurst, Key Treaties for the Great Powers 1814 - 1914, 2 τ., [London 1972], τ. Α', σ. 167 - 9.

10. A. Z. Μάμουκα, ἔνθ' ἄν., τ. Δ', σ. 92.

11. M. Hurst, ἔνθ' ἄν., σ. 180 - 4, συμπληρωματικὸ ἄρθρο § I· βλ. καὶ C. W. Crawley, ἔνθ' ἄν. σ. 76.

τοῦ νησιοῦ ἀξήθηκε ἀκόμη περισσότερο τὸ 1808 ἐξ αἰτίας τῆς ἀμερικανικῆς πολιτικῆς κατὰ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ εἰσαγωγικοῦ ἐμπορίου : τὰ μέτρα ποὺ υἱοθετήθηκαν ἀνάγκασαν τὴν Ἀγγλία νὰ εἰσάγη πρῶτες ὕλες ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὴν Ἀνατολή. Ἡ Μάλτα, στὴ μέση τῆς διαδρομῆς, ἔγινε κέντρο διαμετακομιστικοῦ ἐμπορίου καὶ ἀποθηκεύσεως καὶ πολλοὶ ἐμπορικοὶ οἴκοι ἐγκαταστάθηκαν ἐκεῖ. Τὸ 1813, τὸ τέλος τῶν ναπολεοντειῶν πολέμων ἀλλὰ κυρίως ἡ μεγάλη ἐπιδημία πανώλης ἐσήμανε τὴν παρακμὴ τοῦ ἐμπορίου τῆς Μάλτας· ἡ καραντίνα ποὺ ἐπιβαλλόταν στὰ μεσογειακὰ λιμάνια σὲ ὅσα πλοῖα προήρχοντο ἀπὸ τὴ Μάλτα ἀπονέκρωσε τὸ ἐμπόριό της γιὰ πολλὰ χρόνια. Σὲ πολλὰ μάλιστα ἀπὸ αὐτά, γιὰ λόγους ἐμπορικοῦ ἀνταγωνισμοῦ, ἡ ἐπιβολὴ καραντίνας συνεχίσθηκε ἐπὶ πολὺ διάστημα μετὰ τὴν παρέλευση τῆς ἐπιδημίας. Τελικὰ, μόνις τὸ 1826 ὁ Διοικητὴς τῆς Μάλτας Lord Rawdon - Hastings κατῶρθωσε μετὰ ἀπὸ ἐπίμονες διαπραγματεύσεις νὰ ἄρη τοὺς περιορισμοὺς αὐτοῦς. Ἀπὸ τὸ 1826 ἄρχισε νέα ἀνθηση στὸ ἐμπόριο τοῦ τόπου. Τὸ διαμετακομιστικὸ ἐμπόριο τῶν δημητριακῶν ἰδίως διεξαγόταν μέσω Μάλτας· ἔτσι τὸ λιμάνι της γέμιζε ἀπὸ ἀποθήκες καὶ ἐμπορικοὺς οἴκους. Οἱ ἑλληνικοὶ οἴκοι πῆραν τὴ θέση τους δίπλα στοὺς ἀγγλικούς, ἰταλικούς καὶ μαλτέζικους, ὅπως καὶ στὰ ἄλλα μεσογειακὰ κέντρα, τὴν Ἀγκώνα, τὴ Γένοβα καὶ ἰδίως τὸ Λιβόρνο καὶ τὴ Μασσαλία¹².

Ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα στοιχεῖα, πρέπει νὰ ὑποθέσῃ κανεὶς ὅτι ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς Μάλτας δὲν ἦταν πολυάριθμος. Δὲν ὑπάρχει καμία ἐνδειξη γιὰ τὴν ὑπαρξὴ ἑλληνικῆς κοινότητος τὰ προεπαναστατικὰ χρόνια, ἡ δὲ ὀρθόδοξη ἐκκλησία ἦταν παραμελημένη. Ὑστερα ὅμως ἀπὸ τὴ σφαγὴ τῆς Χίου καὶ ἀπὸ ἄλλες καταστροφὲς ἄρχισαν, ἀπὸ τὸ 1822 καὶ μετὰ, νὰ συρρέουν πρόσφυγες στὴ Μάλτα. Πόσοι ἦσαν καὶ ποῖα ἦταν ἡ κοινωνικὴ καὶ ἐπαγγελματικὴ τους κατάστασις δὲν εἶναι σαφές. Ἀπὸ σποραδικὲς πληροφορίες ὅμως φαίνεται ὅτι καὶ τότε ἀκόμη ἡ γνώση τῆς νεοελληνικῆς γλώσσας ἐσπάνιζε : ἡ ἀμερικανικὴ ἱεραποστολή, ποὺ ἴδρυσε τυπογραφεῖο στὴ Μάλτα τὸ 1822, μὲ δυσκολία βρῆκε ἓνα Χιώτη πρόσφυγα γιὰ νὰ ἐργασθῆ στὴν ἐκτύπωση τῶν ἑλληνικῶν βιβλίων¹³. Ἕνας ἄλλος Χιώτης, ποὺ

12. Γενικὲς πληροφορίες γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Μάλτας παρέχουν κυρίως οἱ ἀκόλουθοι : T. Z a m m i t, Malta, the Maltese Islands and their History, Malta 1957, 3η ἐκδ. · B. B l o u e t, The Story of Malta, London 1967. Τὰ βιβλία τῶν ταξιδιωτῶν καὶ τῶν ἱεραποστόλων παρέχουν πολὺτιμα στοιχεῖα γιὰ τὸ ἐμπόριο καὶ τὴν οἰκονομικὴ κατάστασις στὴ Μάλτα· βλ. J. D a v y, Notes and Observations on the Ionian Islands and Malta, 2 τ. London 1842· R. M. M a r t i n, Gibraltar, Malta and the Ionian Islands, London 1837.

13. A. B. C. F. M., Fourteenth Annual Report (Boston, 1823) σ. 123· ἀναφέρεται εἰς E. L a y t o n, «The Greek Press at Malta of the American Board of Commissioners for Foreign Missions (1822 - 1833)» Ἐρανιστής, Θ', 53 (171), σ. 173. Ὁ Ἀγγλὸς ἱεραπόστολος S. S. Wilson καθὼς καὶ ὁ Ἀμερικανὸς συνά-

οἱ ὑποθέσεις του τὸν συνέδεσαν μὲ τὴ Μάλτα, χωρὶς νὰ εἶναι μόνιμος κάτοικός της, εἶναι ὁ Ἀλέξανδρος Κοντόσταυλος. Ἀγόρασε καὶ ἐπάνδρωσε ἐμπορικὰ πλοῖα γιὰ λογαριασμό τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, στὸ δὲ σπῆτι του στὴ Βαλέττα ἐφιλοξένησε τὸν Καποδίστρια, ὅταν αὐτὸς τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1827 κατέβαινε στὴν Ἑλλάδα γιὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν κυβέρνησιν¹⁴.

Αὐτὸ ὅμως ποὺ ἐδημιούργησε ἰδιαίτερες ἐπαφές μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Μαλτέζων εἶναι τὸ γεγονός ὅτι καὶ ἡ Μάλτα καὶ μεγάλη καὶ οἰκονομικὰ ἀκμαία μερίδα τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ βρισκόταν κάτω ἀπὸ κοινὸ ἀγγλικὸ καθεστῶς¹⁵. Ἡ ἐπικοινωνία μεταξὺ τῶν Ἰονίων καὶ τῆς Μάλτας ἦταν ἐπομένως συνεχῆς καὶ τακτικὴ μὲ τὰ δρομολόγια τῶν ἀγγλικῶν πλοίων. Τὰ δὲ πλοῖα ποὺ ἦσαν ἐφοδιασμένα μὲ ἰονικὴ σημαῖα εἶχαν ἀτέλεια στὰ λιμάνια τῆς Βρετανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ἴση μεταχείριση μὲ τὰ ἀγγλικά. Τὰ προνόμια αὐτὰ ἐπεκτείνονταν καὶ σὲ ὅσους Ἕλληνες ἐμποροπλοιάρχους κατάρθωναν νὰ ἐξασφαλίσουν στὰ πλοῖα τους ἰονικὴ σημαῖα. Ἡ ἐπικοινωνία αὐτὴ, λόγου χάριν, ἐβοήθησε τὴ Μάλτα νὰ λύσῃ τὸ σοβαρὸ πρόβλημα ὑπερπληθυσμοῦ ποὺ ἀντιμετώπιζε· τὸ 1826 ὁ Ἀρμοστής Lord Rawdon - Hastings ἔστειλε 278 Μαλτέζους ἀγρότες σὰν ἀποίκους στὴν ἀραιοκατοικημένη Κεφαλλονιά¹⁶.

Ἡ Μάλτα ἔγινε χάρη στὴ θέση της ὁ τελευταῖος σταθμὸς τῆς χριστιανικῆς Δύσεως πρὸς τὴ μωαμεθανικὴ Ἀνατολὴ καὶ χάρη στὴν ἱστορία της τὸ σταυροδρόμι τῶν ἀλληλοσυγκρουομένων θρησκευμάτων. Οἱ ἀγῶνες τῶν Ἰπποτῶν κατὰ τῶν ἀπίστων, οἱ ἀνταγωνισμοὶ τῆς παπικῆς ἐξουσίας καὶ τῆς ἐκκλησίας τῆς Μάλτας, τοῦ καθολικισμοῦ καὶ τῆς ἀγγλικανικῆς ἐξουσίας, τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας μὲ τὰ κατάλοιπα τῆς ἰπποτικῆς παραδόσεως εἶχαν σὰν κέντρο τὴ Μάλτα. Ἐκεῖ ἐγκαταστάθηκαν ἤδη ἀπὸ τὴ δευτέρη δεκαετία τοῦ 19ου αἰῶνα ἱεραποστολικά κέντρα, ἀγγλικά πρῶτα καὶ ἀμερικανικά ἀργότερα. Τὰ τυπογραφεῖα τους ἐξέδιδαν πλῆθος ἑλληνικὰ βιβλία

δελφός του D. Temple κατηχοῦσαν τάξεις ἑλληνοπαίδων στὴ Μάλτα, ἰδιαίτερα μετὰ τὴν καταστροφὴ τῆς Χίου· S. S. Wilson, A Narrative of the Greek Mission, Malta 1839, σ. 308 - 9.

14. Ἀ. Κ ο ν τ ο σ τ α ὕ λ ο υ, Τὰ περὶ τῶν ἐν Ἀμερικῇ ναυπηγηθεισῶν φρεγατῶν καὶ τοῦ ἐν Αἰγίνῃ νομισματοκοπέου, ἐν Ἀθήναις 1855, σ. 259.

15. Τὰ Ἴονια καὶ τὰ νησιά τῆς Μάλτας, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ T. Maitland (1813 - 24) εἶχαν μάλιστα κατὰ καιροὺς τὸν ἴδιο Ἀρμοστή. Κατάλογος τῶν Ἀρμοστῶν εἰς T. Z a m m i t, ἔνθ' ἀν., σ. 409.

16. Αὐτόθι, σ. 283. Προτάσεις γιὰ παρόμοιους ἀποικισμοὺς γίνονται κατὰ καιροὺς στὸ ὑπουργεῖο τῶν Ἀκοικιῶν· τὸ 1831 ὁ F. Ponsosby προτείνει ἀποικισμό στὴν Εὐβοία (C.O. 714/9, 3 Μαρτίου 1831). Κάτι ἀνάλογο συνιστᾷ τὸ 1839 ὁ S. S. Wilson τῆς Ἀγγλικῆς Βιβλικῆς Ἐταιρείας στὴ Μάλτα, μὴ ἀποστολὴ Μαλτέζων ἀγροτῶν πάλι στὴν Εὐβοία· ὁ σκοπὸς τοῦ ἀποικισμοῦ εἶναι τώρα προσηλυτιστικός (S. S. Wilson, ἔνθ' ἀν. σ. 585 κ.έ.).

θησκευτικά καὶ διδακτικά, ποὺ ἀπευθύνονταν κυρίως στοὺς Ἕλληνες μαθητές· ἀπὸ ἐκεῖ οἱ ἱεραπόστολοι, περιηγητὲς καὶ φιλέλληνες ἐξορμοῦσαν γιὰ τὴν Ἑλλάδα¹⁷. Ἡ Μάλτα ἔγινε τὸ κέντρο τῆς Βιβλικῆς Ἑταιρείας στὶς σχέσεις της μὲ τὴν ἐγγὺς Ἀνατολή καὶ ἰδίως μὲ τὴν Ἑλλάδα· καὶ οἱ Ἀμερικανοὶ ἵδρυσαν τὸ τυπογραφεῖο τους ἐκεῖ ἀντὶ γιὰ τὴ Σμύρνη, ὅπως ἀρχικὰ ἐσχεδιάζαν, μόνο καὶ μόνο ἐπειδὴ ἐμποδίστηκαν ἀπὸ τὴν κατάσταση ποὺ ἐδημιουργήθηκε ἐκεῖ μὲ τὴν ἐλληνικὴ ἐπανάσταση¹⁸.

Ἡ πορεία τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἐδημιούργησε καινούργια προβλήματα στὶς σχέσεις τῶν Ἑλλήνων μὲ τὴ Μάλτα. Τὸ 1825 ἡ Μάλτα εἶναι τὸ κέντρο ἀπὸ τὸ ὁποῖο οἱ Ἕλληνες προμηθεύονται τὴν ἐξάρτηση τῶν πλοίων τους. Οἱ Ὑδραῖοι καὶ οἱ Σπετσιῶτες στέλνουν ἀνθρώπους ἐξουσιοδοτημένους ἀπὸ τὸ ἐκτελεστικὸ γιὰ νὰ διαπραγματευθοῦν ἐκεῖ τὴν ἀγορὰ τῶν εἰδῶν αὐτῶν· γιὰτὶ νομίζουν *«αἴθι ἐκεῖ εὐρίσκονται καὶ ἐφθηνότερα καὶ εὐκολώτερα τὰ πάντα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ γειτονικὸν ἠμποροῦμεν ἐκεῖ μόνον νὰ τὰ λάβωμεν ταχύτερα, καὶ διὰ τὸ φιλελεύθερον τῆς Διοικήσεως ἐκεῖ μόνον δὲν ὑποπτεύομεν ν' ἀπαντήσωμεν παραμικρὸν ἐμπόδιον ἢ δυσκολίαν εἰς τὴν ἐξαγωγήν των»*¹⁹. Οἱ δύο Ἕλληνες ἀντιπρόσωποι — ὁ Ὑδραῖος Α.Γ. Στίπας καὶ ὁ Σπετσιώτης Ν. Γουδῆς, ποὺ συνεχίζει γιὰ τὸ Λιβόρνο — μαζί μὲ τὸν Δ. Ἰατρό, κάτοικο τῆς Μάλτας, ἀποτελοῦν τὴν *«ἐν Μάλτα ἐπιτροπὴ τῆς Διοικήσεως»*²⁰.

Τὴν ἴδια ἐποχὴ, ποὺ παρατηρεῖται ἡ μεγάλη ἀνάπτυξη τοῦ φιλελληνισμοῦ στὴ Δύση, τὸ Κομιτάτο τοῦ Λονδίνου προετοιμάζεται νὰ στείλῃ στὴν Ἑλλάδα μὲ ἐξοδὰ του τὸν Cochrane μὲ ἀτμοκίνητα πλοῖα καὶ τὸν Robert Wilson μὲ 4.000 τακτικὸ στρατό,²¹ τὸν ὁποῖο ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση προσπαθεῖ χωρὶς ἐπιτυχία νὰ στρατολογήσῃ στὴ Μάλτα²². Ἡ ἐνέρ-

17. S. A. Larrabee, *Hellas Observed, the American Experience in Greece 1775 - 1865*, New York 1957, passim· E. Layton, ἐνθ' ἀν., γιὰ τὴ δράση τῆς ἀμερικανικῆς ἱεραποστολῆς.

18. Αὐτόθι, σ. 171.

19. Ἄ. Λιγνοῦ, Ἀρχεῖον τῆς Κοινότητος Ὑδρας 1778 - 1832, 16 τ., Πειραιεὺς 1921 - 1932, τ. ΙΑ', σ. 88, Πρόκριτοι πρὸς τὸ Ἐκτελεστικόν, Ὑδρα 24 Μαρτίου 1825 (π. ἡ.)· βλ. αὐτόθι, τ. ΙΑ', σ.σ. 20, 74, 84, 100, 166, 203, 223, 247 κ. ἄ.

20. Τὸ ἔργο της λήγει μὲ τὴν ἀγορὰ τῶν ἀναγκαίων ἐξοπλισμῶν καὶ τὴν ἀποστολὴ τους στὴν Ἑλλάδα· αὐτόθι, τ. ΙΑ', σ. 648 - 9· τ. ΙΒ', σ. 15.

21. Δ. Καμπούρογλου, ἐνθ' ἀν., τ. Α', σ. 690, Ἐπιτροπὴ Ζακύνθου πρὸς Θ. Κολοκοτρώνη, 9 Σεπτεμβρίου 1825 (π. ἡ.). Δὲν εἶναι σαφές ἂν οἱ διαπραγματεύσεις ὀφείλονται σὲ ἐλληνικὴ ἢ ἀγγλικὴ πρωτοβουλία.

22. Γιὰ τὸ ἐγχεῖρημα αὐτὸ βλ. Κ. Γαρδίκας, «Ὁ Ἀναστάσιος Πολυζωίδης καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση» Μνήμων Ι (1971) σ. 46 - 7. Ὁ Robert Wilson, ἰδιαιτέρος γραμματεὺς τοῦ Ἀρμοστή τῆς Μάλτας Lord Rawdon - Hastings,

γεια αὐτὴ ὑποστηρίζεται ἀπὸ τὸ Φιλελληνικὸ Κομιτάτο τοῦ Λονδίνου καὶ ἀπὸ παράγοντα τῆς Διοικήσεως τῆς Μάλτας, τὸν R. Wilson, ἰδιαίτερο γραμματέα τοῦ Ἄρμοστη²³. Ἀπέτυχε χάρις στὴν ἀντίθεση τῆς ἐπίσημης Ἀγγλίας, κυρίως τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἀποικιῶν Lord Bathurst καὶ τοῦ Wellington. Ὁ Bathurst ἐκφράζει τὴν ἀνεπιφύλακτη δυσἀρέσειά του γιὰ τὶς ἐνέργειες τῶν Ἑλλήνων ἀπεσταλμένων στὴ Μάλτα καὶ ζητᾷ ἀπὸ τὸν Ἄρμοστη Hastings ἐξηγήσεις γιὰ τὴν ἄστοχη ἐνέργεια τοῦ γραμματέα του²⁴. Ὁ Hastings τὴν ἀποδίδει σὲ πιθανὴ παρανόηση τῶν συζητήσεων ποὺ εἶχε ὁ R. Wilson μὲ Ἕλληνας ἀρχηγούς κατὰ τὸ ταξίδι του στὴν Ἑλλάδα καὶ ἀναλαμβάνει νὰ διατάξῃ ἀνακρίσεις²⁵. Παράλληλα, τὸ ὑπουργεῖο τῶν Ἀποικιῶν παίρνει τὰ μέτρα του ὥστε νὰ ματαιώσῃ τὴν προσπάθεια τῆς ἐλληνικῆς ἀποστολῆς στὴ Μάλτα καὶ νὰ προλάβῃ τὴ συλλογὴ ἐκεῖ πολεμικοῦ ὕλικου καὶ τὸν ἐξοπλισμὸ πλοίων ποὺ προορίζονται γιὰ τὴν Ἑλλάδα²⁶. Μιὰ παρόμοια ἐνέργεια θὰ παρεβίαζε τὶς ἀρχές τῆς αὐστηρᾶς οὐδετερότητος τῆς κυβερνήσεως.

Ὁ Sir George Canning, στὴν προσπάθειά του νὰ ἐπιτύχῃ τὴ μεσολάβηση τῆς Ἀγγλίας, μὲ τὴν ἀπειλὴ νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος, ἂν ἡ Πύλη ἔμενε ἀμετάπειστη, συνάντησε τὴν ἀντίδραση τοῦ Wellington καὶ τοῦ Bathurst. Ἀλλὰ ἡ μεγάλη ἀνάπτυξη τῆς πειρατείας, ἀπὸ τὸ 1826, κατέδειξε ὅτι αὐστηρὰ οὐδετερότης ἦταν ἀνεφάρμοστη: οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Αὐστριακοὶ κατεδίωξαν χωρὶς διάκριση πολεμικὰ καὶ πειρατικὰ πλοῖα· ὁ Hamilton προσπαθῶντας νὰ τὴν ἐφαρμόσῃ ἀπέτυχε καὶ προκάλεσε τὴ μεσολάβηση τῶν Δυνάμεων γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἀσφάλειας στὶς θαλάσσιες ἐπικοινωνίες τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου καὶ τὴν εἰρήνευση τῶν ἐμπολέμων. Παρ' ὄλο ποὺ ὁ Hamilton κατεδίωξε τὴν πειρατεία σὲ συνεργασία μὲ τὴν Ἑλληνικὴ Διοίκησι, ὅσα πλοῖα συνελάμβανε αὐτός, ἐδικάζονταν ἀπὸ τὰ δικαστήρια τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ὄχι

σ' ἓνα ταξίδι του στὴν Πελοπόννησο εἶχε συζητήσει μὲ τὶς ἐλληνικὲς ἀρχές, ποὺ κατέληξαν στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ Μάλτα προσφέρεται γιὰ στρατολογία μισθοφόρων· Ἀ. Λιγνοῦ, Ἄρχεα Λαζάρου καὶ Γεωργίου Κουντουριώτου 1821 - 1832, 5 τ., Ἀθῆναι - Πειραιεὺς 1920 - 1927, τ. Ε', σ. 259· C. O. 158 / 50 / 218, Hastings πρὸς Bathurst, 31 Ἰανουαρίου 1826.

23. Παῦει νὰ εἶναι γραμματεὺς ἀπὸ τὸν Ὀκτώβριο 1825, τὴν ἐποχὴ ποὺ πραγματοποιεῖ τὸ ταξίδι του στὴν Ἑλλάδα· αὐτόθι.

24. C. O. 159/7 f. 333 (ἀντ.), R. W. Hay πρὸς J. Planta, 30 Ἰανουαρίου 1826· C. O. 159/8/74 f. 160 (ἀντ.), Bathurst πρὸς Hastings, 26 Ἰανουαρίου 1826.

25. C. O. 158/50/218, Hastings πρὸς Bathurst (ἀπόσπασμα καὶ πρὸς F. O.)

26. Ἡ σχετικὴ ἀλληλογραφία τοῦ ὑπουργεῖο τῶν Ἀποικιῶν (C. O.) μὲ τὶς ἀρχές τῆς Μάλτας ἐντείνεται μετὰ ἀπὸ πληροφορίες ὅτι ὁ Cochrane ἔχει τεθῆ στὴν ὑπηρεσία τῶν Ἑλλήνων καὶ ὅτι ἀγγλικὸ ναυπηγεῖο κατασκευάζει στὸν Τάμεση ἀτμόπλοια γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ ἐπανάσταση· C. O. 159/8 ff. 150, 250, 259 - 262 (ἀντ.)· Δ. Κ α μ π ο ὄ ρ ο γ λ ο υ, ἐνθ. ἀν., τ. Α', σ. 709.

ἀπὸ ἑλληνικά²⁷. Ὁ πλησιέστερος καὶ καταλληλότερος σταθμὸς ἦταν ἡ Μάλτα. Ἡ ἀνησυχαστικὴ αὔξησις τῆς πειρατείας ἀπὸ τὸ 1826 καὶ μετὰ, ὀδήγησε πλῆθος Ἑλλήνων ναυτικῶν στὰ βρετανικὰ δικαστήρια καὶ στὶς φυλακὲς τῆς. Ἐκεῖ ἡ ὑπεράσπιση βρισκόταν στὰ χέρια ξένων δικηγόρων²⁸ καὶ οἱ ἑλληνικὲς ἀρχὲς δὲν εἶχαν κανένα τρόπο νὰ ἐπηρεάζουν τὰ γεγονότα. Ἐνας ἀντιπρόσωπος τῶν Ἑλλήνων καὶ ὑποστηρικτῆς τῶν συμφερόντων τους ἦταν ἀπαραίτητος εἰδικὰ στὴ Μάλτα, γιὰ τὸ λόγο αὐτό²⁹.

Ἡ δημιουργία τοῦ πρώτου ἑλληνικοῦ προξενείου ἐγίνε μετὰ ἀπὸ σύσταση τοῦ Hamilton, ποὺ πρότεινε τὸν Thomas MacGill γιὰ τὴ θέση αὐτή³⁰. Ἐλάχιστα βιογραφικὰ στοιχεῖα ὑπάρχουν γι' αὐτόν. Ἦταν ἔμπορος ἀπὸ τὴ Γλασκώβη καὶ ἐγκαταστάθηκε μόνιμα στὴ Μάλτα³¹ ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ αἰῶνα, μετὰ τὴν κατάληψή τῆς ἀπὸ τὶς ἀγγλικὲς δυνάμεις. Κρίνοντας ἀπὸ τὴ συγγραφικὴ του δραστηριότητα πρέπει νὰ εἶχε εὐρύτερα ἐνδιαφέροντα : μετὰ ἀπὸ ἓνα ἐμπορικὸ ταξίδι στὴν Τύνιδα ἐκδίδει ἓνα βιβλίον γιὰ τὴ χώρα αὐτή³²· ἀργότερα δημοσιεύονται δύο ἐργασίες τοῦ ἑλληνικά³³ καὶ ἓνας ὁδηγὸς τῆς Μάλτας ἀπευθυνόμενος κυρίως σὲ ἀρχαιοφίλους³⁴.

27. Μεγάλον μέρος τῶν ναυτικῶν ἐξορμήσεων γινόταν στὴν περιοχὴ τῶν νησιῶν τῆς Μάλτας. Ὁ C. Fabvier, λόγου χάριν, συνιστᾷ στοὺς προκρίτους τῆς Ὑδρας νὰ κατασκοπεύσουν γύρω ἀπὸ τὴ Μάλτα, ὥστε νὰ βυθίσουν τὶς φρεγάτες, ποὺ εἶχε παραγγεῖλει ὁ Ἰμπραήμ ἀπὸ τὴ Μασσαλία· Ἄ. Λιγνὸς, Ἄρχειον τῆς Κοινότητος Ὑδρας, τ. IB', σ. 187, Fabvier πρὸς Προκρίτους, Δαμαλάς 27 Μαΐου 1826 (π. ἡ.).

28. AYE, 1828/99/1, T. MacGill πρὸς Σ. Τρικούπη, 8 Ἰουνίου 1928. Σύνομα ἐκτίθεται ἡ κατάσταση τῆς πειρατείας καὶ τῶν φυλακῶν τῆς Μάλτας εἰς A. V. Laferla, British Malta, 2 τ. Malta 1945. τ. A', σ. 134-6· Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ ἀπόσπασμα τοῦ S. S. Wilson, (ἐνθ' ἂν., σ. 300) : «Ἐχω κατὰ καιροὺς κηρύξει σὲ πλῆθος ἐξήντα μέχρι ὀγδόντα φυλακισμένων στὸ Fort Emanuele στὴ Μάλτα».

29. Ἄν ἐξαιρέση κανεὶς τὶς χώρες τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, μὲ τὶς ὁποῖες οἱ Ἕλληνες ἦσαν σὲ ἐμπόλεμη κατάσταση, καὶ τὰ Ἑπτάνησα, ὅπου τὸ ἑλληνικὸ στοιχεῖο ἦταν τόσο ἰσχυρὸ ὥστε οἱ ἐπαναστατημένοι ὁμοεθνεῖς τους δὲν εἶχαν ἀνάγκη ἀπὸ ἰδιαίτερο προξενικὸ ἀντιπρόσωπο, ἡ Μάλτα παραμένει ἡ μόνη χώρα ποὺ προσφέρεται γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ πρώτου προξενείου.

30. Βλ. ἂν. σ. 118. Σχετικὴ ἀλληλογραφία τοῦ G. W. Hamilton ὅμως δὲν ἔχω βρεῖ.

31. C.O. 158/61/292, F. Hankey πρὸς R. W. Hay, 29 Δεκεμβρίου 1828.

32. T. MacGill, An Account of Tunis, Glasgow 1811.

33. Δ. Γκίνη - Β. Μέξα, Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 1800 - 1863, Ἀθήνα 1939 - 1959, τ. A', ἀρ. 1840, Διατριβὴ περὶ τῆς καλλιέργειας τῶν Γεωμήλων, πρὸς χρῆσιν τῶν τῆς Ἑλλάδος γεωργῶν., Μελίτη 1829· αὐτόθι, ἀρ. 1996, Χορτολογία... , Μελίτη 1830.

34. T. MacGill, Handbook or Guide, for Strangers Visiting Malta, Malta 1839.

Τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ἂν καὶ συγκεκριμένη φιλελληνική του δραστηριότητα παραμένει ἄγνωστη, πρέπει νὰ προϋπῆρχε τοῦ διορισμοῦ του³⁵. Καὶ προτοῦ λάβῃ τὴν κοινοποίηση τοῦ διορισμοῦ, εἶχε ἐπαυλελημμένη ἀλληλογραφία μὲ τὴ Διοικητικὴ Ἐπιτροπὴ³⁶.

Ἡ ἔννοια καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ἰδρύσεως τοῦ προξενείου περιλαμβάνονται στὸ διάταγμα καὶ στὴν κοινοποίηση τοῦ διορισμοῦ: τὸ προξενεῖο ἰδρύθηκε γιὰ τὴν προαγωγή τῶν συμφερόντων τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου καὶ γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση τῶν ταξιδιωτῶν. Ὁ πρόξενος πρέπει νὰ ἀναγνωρίζεται ἀπὸ τὶς ἀρχές τοῦ τόπου καὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες καὶ ἔχει καθῆκον νὰ στέλνῃ τακτικὲς ἀναφορὲς στὴν κυβέρνησή του γιὰ τὰ θέματα τῆς ὑπηρεσίας του καὶ γιὰ τὴ διεθνή κατάσταση τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος³⁷. Ἡ ὑπαρξὴ ἀντιπροσώπου τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους σὲ ξένη χώρα, πέρα ἀπὸ τὴν πρακτικὴ αὐτὴ σκοπιμότητα, ἀποτελεῖ ἴσως καὶ μιὰ ἀπόπειρα νὰ ἐδραιωθῇ ἡ παρουσία του σὰν ἀνεξάρτητο κράτος.

Ἡ ἰδρυση ὅμως τοῦ προξενείου τῆς Μάλτας ἦταν μονομερής. Δημιουργήθηκε μὲ διάταγμα τῆς Ἑλληνικῆς Διοικήσεως, ἡ ὁποία τὸ κοινοποίησε πρὸς τὶς ἀρχές τῆς Μάλτας ζητώντας ταυτόχρονα νὰ ἀναγνωρισθῇ ὁ MacGill στὴ θέση αὐτή. Προηγούμενη ὅμως συνεννόηση γιὰ τὴ δημιουργία της δὲν ὑπῆρχε. Ἡ δυσκολία ἐπιτείνεται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι παρατηρεῖται στὴν περίπτωσή αὐτὴ ἓνα πρωθύστερο στὶς σχέσεις τῶν Ἑλλήνων μὲ τὶς Δυνάμεις.

Παρ' ὅλο πὸς οἱ Ἕλληνες ἐπαναστάτες εἶχαν ἀναγνωρισθῇ σὰν ἐμπόλεμη δύναμη ἀπὸ τὴν Ἀγγλικὴ Κυβέρνηση ἤδη ἀπὸ τὸ 1824³⁸, τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1827 ὅταν ἰδρύεται τὸ προξενεῖο, δὲν εἶχαν ἀναγνωρισθῇ ἀκόμα σὰν ἀνεξάρτητο κράτος· οἱ Δυνάμεις διατύπωσαν τὴν πιθανότητα αὐτῆ, ἀρχικὰ μάλιστα σὰν ἀπειλὴ πρὸς τὴν ἀδιάλλακτη Πύλη, μόλις τὸν Ἰούλιο. Οἱ δὲ διαπραγματεύσεις πὸς ἀρχισαν μετὰ τὴ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου διήρκεσαν μέχρι τὴν ὑπογραφή τοῦ Πρωτοκόλλου τῆς 3 Φεβρουαρίου 1830. Ὁ πρόωρος διορισμὸς προξένου στὴ Μάλτα καὶ ἡ ἀπαίτησή νὰ ἀναγνω-

35. Στὴν κοινοποίηση τοῦ διορισμοῦ του πρὸς τὸν ἴδιο ἡ Διοίκηση εἶναι *«πεπεισμένη εἰς τὸν ἐγνωσμένον φιλελληνισμόν, τὰ προτερήματα καὶ τὴν ἀξιοτιμῶν»* του· ΓΑΚ, Διοικ. Ἐπιτρ., φακ. 213, ἀρ. 1612 (ἀντ.) Γ. Γραμματεὺς Δ.Ε.Ε. πρὸς Τ. MacGill, 18 Φεβρουαρίου 1827 (π. ἡ.).

36. Τὴν παραλαβὴ τῆς κοινοποιήσεως γνωστοποιεῖ στὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση ἄρκετὸ χρόνο ἀργότερα· ΑΥΕ, 1827/39/2, Τ. MacGill πρὸς Γ. Γλαράκη, 26 Ἰουνίου 1827· ἀλλὰ προηγουμένως ΑΥΕ, 1827/99/10, Τ. MacGill πρὸς Γ. Γλαράκη, 7 Μαΐου 1827. Τὸ πρῶτο ἐγγραφο μνημονεύει γράμματα τῆς 29 Ἀπριλίου καὶ τῆς 14 Μαΐου.

37. Βλ. σημ. 35.

38. Κ. Εὐσταθιάδης, ἔνθ. ἀν., σ. 631.

ρισθῆ αὐτὸς ἀπὸ τὴν Ἀγγλικὴ Διοίκηση ἔρχεται νὰ ἰσχυροποιήσῃ τὴ θέσιν τῶν Ἑλλήνων, πρὶν ἀκόμα ἀναγνωρισθῆ ἢ πλήρης ἀνεξαρτησία τους.

Ἡ κοινοποίησις τοῦ διορισμοῦ τοῦ T. MacGill πρὸς τὸν Ἄρμοστή τῆς Μάλτας F. Ponsonby μεταβιβάζεται στὸ ὑπουργεῖο τῶν Ἀποικιῶν καὶ στὸ ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ F. Ponsonby ἀρνεῖται νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ σὰν πρόξενο, περιμένοντας ὁδηγίαις ἀπὸ τὴν Ἀγγλία. Ὁ Lord Dudley, ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ διάδοχος τοῦ G. Canning, ἐγκρίνει τὴν ἀπάντησιν ποὺ ἔδωκε ὁ Ponsonby στὶς Ἑλληνικὰς ἀρχὰς καὶ δὲν δίνει περισσώτερες ὁδηγίαις³⁹. Ἔτσι ἡ ἀναγνώρισις μένει ἐκκρεμὴς γιὰ ἄρκετὸ διάστημα.

Τὸ θέμα ἀνακινήθηκε, ἀπὸ τὴ Μάλτα τὴ φορὰ αὐτῇ, στὸ τέλος τοῦ 1828. Ὁ F. Hankey, Γενικὸς Γραμματεὺς τῆς Διοικήσεως τῆς Μάλτας, ζητεῖ νέαις ὁδηγίαις ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖο τῶν Ἀποικιῶν καὶ ἐκθέτει τὶς δυσκολίας ποὺ ὑπάρχουν στὴν προκειμένη περίπτωσι. «*Ξένοι πρόξενοι, ποὺ προσκομίζουσι ἐδῶ ἐπίσημα ἔγγραφα ἀπὸ τὶς ἀναγνωρισμέναις κυβερνήσεις ἀναγνωρίζονται κατ' ἔθιμον προσωρινὰ σ' αὐτὴ τὴ θέσιν καὶ ἡ ἀναγνώρισις αὐτῆ δημοσιεύεται στὴν ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως. Στὴν περίπτωσιν ὅμως τοῦ κ. MacGill τοῦτο δὲν ἔγινε· καθὼς λοιπὸν πιέζει νὰ γίνῃ κάτι τέτοιον, ὁ Διοικητὴς σὰς παρακαλεῖ νὰ μᾶς στείλετε ὁδηγίαις. Σὲ μερικὰς περιπτώσεις οἱ ξένοι πρόξενοι μετὰ τὴν προσωρινὴ ἀναγνώρισιν ἀπὸ τὴν Τοπικὴ Διοίκηση ἐπιτυχῶν μὲσω τῶν ἀντιστοίχων πρεσβευτῶν τους στὸ Λονδίνο, τὴ συγκατάθεσιν τῆς Α. Μ., αὐτῆ δὲ σὲ κάθε περίπτωσιν βέβαια ἀνακοινώνεται ἀρμοδίως· ἀλλὰ εἶναι ξεχωριστὸ πρᾶγμα ἀπὸ τὸν προσωρινὸν διακανονισμὸν, ποὺ ἀνέφερα πιὸ πάνω, ὁ ὁποῖος (ὅπως ἐξήγησα) δὲν υἱοθετήθηκε ἐδῶ ἀναφορικὰ μὲ τὸν κ. MacGill καὶ τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν καὶ οὔτε θὰ [υἱοθετηθῆ] μέχρι νὰ λάβω ὁδηγίαις σας*»⁴⁰. Ἡ καθυστέρησις ὀφείλεται στὴ δυσκολία ποὺ προκύπτει ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν ἀναγνωρισμένης κυβερνήσεως μὲ καθιερωμένας προξενικὰς ἀρχὰς⁴¹. Ἡ ὀρθὴ διαδικασίαις προτείνεται ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν: «*θὰ ἦταν ἀδύνατον νὰ ὑποστηρίξῃ κανεὶς τὴν ὀρθότητα τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ κ. MacGill, μέχρις ὅτου ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις κοινοποιήσῃ ἐπίσημα τὸ διορισμὸν τοῦ στὴν Κυβέρνησιν*

39. C. O. 158/56, F. Hankey πρὸς R. W. Hay, 18 Ἰουνίου 1827· AYE, 1828/39/2, F. Hankey πρὸς Γ. Γλαράκη, 1 Ἰουλίου 1827· C. O. 159/9f. 220 (ἀντ.), R. W. Hay πρὸς F. O., 4 Αὐγούστου 1827· C. O. 158/57/6391, H. de Walder (F. O.) πρὸς R. W. Hay, 15 Ὀκτωβρίου 1827.

40. C. O. 158/61/292, F. Hankey πρὸς R. W. Hay, 29 Δεκεμβρίου 1828.

41. Τὸ συμπληρωματικὸν ἄρθρον τῆς συνθήκης τῆς 6 Ἰουλίου 1827, § 1, λέει ὅτι οἱ δυνάμεις θὰ συνδεθοῦν μὲ τὴν Ἑλλάδα *αἰδρόντας ἐμπορικὰς σχέσεις μὲ τοὺς Ἕλληνας, καὶ στέλλοντας καὶ δεχόμενοι, γιὰ τὸ σκοπὸν αὐτὸ, προξενικοὺς πράκτορας, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι θὰ ὑπάρξουν στὴν Ἑλλάδα ἀρχὰς ἱκανὰς νὰ ὑποστηροῦν τέτοιαις σχέσεσις*»· βλ. εἰς M. Hurst, ἔνθ' ἄν., σ. 183.

τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος εἴτε ἀπ' εὐθείας εἴτε μέσω τοῦ κ. Dawkins, τοῦ ἐπιτετραμμένου τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος στήν Ἑλλάδα, συνοδεύοντας τήν κοινοποίηση αὐτῆ μέ τὸ πρωτότυπο διάταγμα τοῦ διορισμοῦ»⁴². Ἡ ἀπαιτούμενη δεύτερη αὐτῆ ἐλληνικὴ ἐνέργεια καθυστέρησε· ἡ ἀναγνώριση τοῦ T. MacGill πραγματοποιήθηκε τελικὰ μετὰ τὴν ἐγκαθίδρυση τῆς ἀντιβασιλείας⁴³.

Τότε, μὲ ἐνέργειες τοῦ Σ. Τρικούπη πρὸς τὸν Dawkins, πρεσβευτῆ τῆς Ἀγγλίας, ἐγινε δεκτὸς ὁ διορισμὸς του σύμφωνα μετὰ τὴ διαδικασία πού εἶχε πρὶν ὑποδειχθῆ⁴⁴.

Σ' ὄλο αὐτὸ τὸ διάστημα ὅμως, ὁ Thomas MacGill ἔχοντας τὸ διορισμὸ τῆς Ἑλληνικῆς Διοικήσεως ἀναγνωρίζοταν ἀνεπίσημα στὴ Μάλτα σὰν ὁ ὑπεύθυνος γιὰ τὶς ἐλληνικὲς ὑποθέσεις. Ἔτσι, παρ' ὅτι ὁ διορισμὸς του ἄργησε νὰ ἐπικυρωθῆ ἀπὸ τὴν Ἀγγλία, ἡ προξενικὴ του δραστηριότητα ἦταν οὐσιαστικὴ ἤδη ἀπὸ τὸ 1827.

Στὰ πρακτικὰ τῶν δικῶν πού δημοσιεύονται στὴν ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως δὲν ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ MacGill· ὁ ἴδιος ὅμως λέει ὅτι συμμετέχει μᾶλλον ἀνεπίσημα στὴ διεξαγωγὴ τῶν ὑποθέσεων: *«ὅν καὶ δὲν εἶμαι δημόσια καὶ ἐπίσημα ἀναγνωρισμένος, παρ' ὅλα αὐτὰ ἔχω πολλὴ ἐπιτροπὴ γιὰ τὴν ἀνακούφιση αὐτῶν τῶν δυστυχισμένων ἀτόμων»*⁴⁵.

42. C.O. 159/11 f. 14 (ἀντ.), R.W.Hay πρὸς J.Backhouse, 21 Φεβρουαρίου 1829· C.O. 159/10 f. 173 (ἀντ.), R.W.Hay πρὸς F.Hankey, 7 Μαρτίου 1829· C.O. 158/65/108, J. Backhouse πρὸς R.W.Hay, 5 Μαρτίου 1829. Ἡ προτεινόμενη διαδικασία κοινοποιήθηκε στὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση μέσω τοῦ Dawkins : F.O. 32/3/7, Aberdeen πρὸς Dawkins, 5 Μαρτίου 1829.

43. Ἐν τῷ μεταξύ κάποιος E. D. Baynes, ἀπὸ τὴ Μάλτα, ὑπέβαλε αἴτηση πρὸς τὴν Ἀγγλικὴ Κυβέρνηση νὰ διορισθῆ πρόξενος τῆς Μάλτας στὴν Ἑλλάδα· ἡ ἀπάντηση καὶ στὴν περίπτωσιν αὐτῆ εἶναι ἀρνητικὴ : C.O. 159/11 f. 249 (ἀντ.), R.W.Hay πρὸς E.D.Baynes, 6 Ἀπριλίου 1831. Στὸ διάστημα αὐτὸ ἀρχίζουν νὰ γίνονται προτάσεις τόσο γιὰ ἐγκατάστασιν προξένων στὰ ξένα ἐμπορικὰ κέντρα (βλ. κατ.), ὅσο καὶ γιὰ ἴδρυση προξενίων τῶν Δυνάμεων σὲ πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Ὁ πρόξενος τῆς Ἀγγλίας στὴν Πάτρα G.W.Crowe προτείνει τὸ διορισμὸ τοῦ γιοῦ τοῦ ὑποπροξένου Pasqualigo στὴν Καλαμάτα καὶ τοῦ γιοῦ τοῦ MacGill στὸ Ναύπλιο : F.O. 32/17/114, G.W.Cowe πρὸς Aberdeen, 14 Ἰουλίου 1830. Ὁ S.S.Wilson (ἐνθ' ἀν., σ. 584) ἀναφέρει ὅτι ὁ T.MacGill ἦταν καὶ πρόξενος τῆς Βαυαρίας στὴ Μάλτα. Ἄν καὶ ἡ διθεσίαν δὲν ἀπαγορεύεται, ἡ ἀλληλογραφία τῆς Διοικήσεως τῆς Μάλτας μετὰ τὸ ὑπουργεῖο τῶν Ἀποικιῶν δὲν παρέχει ἐνδείξεις γιὰ κάτι τέτοιο.

44. C.O. 158/75/148, F.Ponsonby πρὸς Goderich, 16 Μαρτίου 1833· C.O. 158/78/710, J.Backhouse πρὸς R.W.Hay, 16 Ἀπριλίου 1833· C.O. 159/13 f. 106 (ἀντ.), R.W.Hay πρὸς J.Backhouse, 22 Ἀπριλίου 1833· βλ. ἀν. σημ. 42.

45. AYE, 1827/99/10, T. MacGill πρὸς Προσωρινὴ Κυβέρνηση Ἑλλάδος, 7 Μαΐου 1827.

Δίνει τακτική ἀναφορὰ τῶν δικῶν ποῦ διεξάγονται, τῶν καταδικῶν, τῶν ἀθώωσεων καὶ τῆς τύχης τῶν κατηγορουμένων. Στις δίκες αὐτὲς δικάζονται ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς κατηγορουμένους καὶ τὰ κατασχεθέντα πλοῖα. «*Ἀλλὰ μὴ ἔχοντας ἐδῶ ἕνα ἄνθρωπο μόνιμα ἐπιφορτισμένο μὲ τὴν ὑπεράσπιση τῶν δύο αὐτῶν πλοίων ἐθεώρησα καθῆκον μου νὰ τὰ ἀπαιτήσω γιὰ λογαριασμὸ τῶν ἀντιστοίχων ἰδιοκτητῶν τους. Ἄν ἡ ἐξοχότης σας ἐγκρίνει αὐτῇ μου τὴν ἐνέργεια, ἃς εὐαρεστηθῆ νὰ μὲ ἐφοδιάση μὲ πληρεξουσιοδότηση ἐκ μέρους τῶν ἰδιοκτητῶν καὶ μὲ ἔγγραφα καὶ ὁδηγίες γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτό*»⁴⁶. Κατὰ τὴ μεγάλη δίκη τῶν πειρατῶν τῆς Γραμβούσας ὁ MacGill προσπαθεῖ νὰ θέσῃ τὰ λάφυρα ὑπὸ τὸν ἔλεγχο τῶν ἑλληνικῶν ἀρχῶν· γι' αὐτὸ προτείνει σὰν ἐπιστάτες τους τὸν γιό του καὶ ἕνα γραμματικὸ⁴⁷. Ἀργότερα, γιὰ νὰ στηριχθῇ τὸ αἴτημά του αὐτὸ πληροφορημένος ὅτι ἡ κατάληψη τῆς Γραμβούσας ἐγένε ἀπὸ ἀγγλογαλλικὲς δυνάμεις σὲ συνεννόηση μὲ τὶς ἑλληνικὲς ἀρχὲς καὶ μετὰ ἀπὸ συμφωνία τοῦ Κυβερνήτη καὶ τοῦ Sir E. Codrington, ζητεῖ ἕνα ἀντίγραφο τῆς πράξεως αὐτῆς διότι λέει «*προτίθεμαι νὰ ὑποστηρίξω ὅτι οἱ σύμμαχοι ἐνεργοῦν στὴν ὑπόθεσι αὐτῇ μὲ αἴτησι τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως*»⁴⁸.

Πιὸ ἐπιτυχημένες ἦταν οἱ προσπάθειες του γιὰ τὴν προαγωγή τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν ἐπικοινωνιῶν. Ἦδη στὰ τέλη τοῦ 1827 στὶς συνομιλίες του μὲ τὸν Ἰ. Καποδίστρια, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς σύντομης παραμονῆς τοῦ τελευταίου στὴ Μάλτα, πρὶν φθάσῃ στὴν Ἑλλάδα, εἶχε τὴν εὐκαιρία νὰ ἐκθέσῃ στὸν Κυβερνήτη τὸ σχέδιό του : μόλις ἡ κατάστασι στὴν Ἀνατολὴ σταθεροποιηθῆ, σκεπτόταν, πρέπει νὰ ἰδρυθῆ τακτικὴ ἐπικοινωνία μετὰ τὸ Μάλτα καὶ Πελοποννήσου· τὸ ταχυδρομικὸ ποῦ θὰ χρησιμοποιηθῆ γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ πρέπει νὰ ἔχη τὰ προνόμια καὶ τὶς ἀτέλειες, ποῦ ἀπολαμβάνουν καὶ τὰ πλοῖα μὲ ἰονικὴ σημαία⁴⁹. Σ' αὐτὸ φυσικὰ ἡ Διοίκησι τῆς Μάλτας ἀντιδρᾷ.

Ἡ Ἑλληνικὴ Διοίκησι τοῦ ἀναθέτει νὰ ἐξοπλίσῃ καὶ νὰ χρησιμοποιοῦν σὰν κρατικὰ τὰ πλοῖα, ποῦ κατασχέθηκαν ἀπὸ τὰ δικαστήρια τῆς

46. Τὰ πλοῖα εἶναι ἡ πολάκα «Ἀχιλλεύς» καὶ ἡ σκούνα «Ἀφροδίτη», τῶν ὁποίων τὰ πληρώματα ἀθώωθηκαν στὶς 10 Αὐγούστου 1827. (ΑΥΕ, 1827/99/10, T. MacGill πρὸς Γ. Γλαράκη, 31 Αὐγούστου 1827).

47. ΑΥΕ, 1828/99/1γ, T. MacGill πρὸς Σ. Τρικούπη, 21 Ἀπριλίου 1828.

48. ΑΥΕ, 1829/99/1, T. MacGill πρὸς Σ. Τρικούπη, 8 Φεβρουαρίου 1829. Γιὰ τὴν κατάληψη τῆς Γραμβούσας βλ. πρόχειρα Σ. Τρικούπη, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, Ἀθήναι 1925 - 1926, τ. Δ', σ. 172 κ. ἐ.

49. ΑΥΕ, 1827/99/10, T. MacGill πρὸς Γ. Γλαράκη, 14 Ἰανουαρίου 1828. Τὸ ταχυδρομικὸ Ἄγ. Ἀνδρέας, ποῦ ἐκτελοῦσε τὸ δρομολόγιό αὐτὸ διέκοψε τὰ ταξίδια του στὶς ἀρχὲς τοῦ 1825· Ἄ. Λιγνοῦ, ἔνθ' ἄν., τ. ΙΑ', σ. 223, L. Schembri πρὸς Προκρίτους Ὑδρας, Μάλτα 18 Μαΐου 1825 (π. ἡ.).

Μάλτας, καὶ πού ἐπιστράφηκαν στοὺς Ἕλληνες ὑπὸ τὸν ὄρο νὰ μὴ δοθοῦν στοὺς ἰδιοκτῆτες τους. Οἱ δυσκολίες πού συναντᾶ εἶναι κυρίως οικονομικές· οἱ Ἕλληνες πού εἶναι ἐγκατεστημένοι στὴ Μάλτα ἀρνοῦνται νὰ συνεισφέρουν γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ παρὰ τὴν πιεστικὴ ἐπιμονὴ τοῦ MacGill· Ἔτσι ἀναγκάζεται νὰ πούλῃσῃ τὸ «Ἀφροδίτη» γιὰ νὰ ἐξοπλίσῃ τὰ ἄλλα τρία⁵⁰. Τὸ «Lady Codrington», ὁ «Ἄργος» καὶ τὸ «Cambrian», ἐξοπλισμένα κυρίως μὲ ἔξοδα τοῦ Ἀ.Κοντόσταυλου, εἶναι ἔτοιμα τὸ καλοκαίρι τοῦ 1828, καὶ ἡ ἀναχώρησή τους, πού καθυστερεῖ ἐπειδὴ δὲν ἀνευρίσκονται κατάλληλα πληρώματα, ἀναμένεται μὲ ἐνδιαφέρον ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦ ἐμπορίου. Τὸ ἕνα ἀπὸ αὐτά, σὰν ταχυδρομικὸ θὰ ἔκανε ἕνα δρομολόγιο τὸ μῆνα· ἔτσι ἡ Πελοπόννησος θὰ συνδεόταν μὲσω τῆς Μάλτας καὶ τῶν ξένων δρομολογίων μὲ τὰ λιμάνια τῆς δυτικῆς Μεσογείου⁵¹. Ἡ προσπάθεια ὅμως δὲν καταλήγει σὲ μόνιμο ἀποτέλεσμα. Νέα ἀπόπειρα γίνεται τὸ 1832, ἀπὸ τὴ Βρετανικὴ Κυβέρνηση ὅμως, νὰ δημιουργηθῇ ταχυδρομικὴ ἐπικοινωνία μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ἑλλάδος μὲσω Μάλτας⁵². Ἡ ἐπικοινωνία μὲ τὴ Μάλτα εἶναι τόσο οὐσιαστικῆς σημασίας γιὰ τὸ Ἑλληνικὸ ἐμπόριο, ὥστε ὅταν μετὰ ἀπὸ εἰσήγησιν τοῦ Ἑλληνα πρεσβευτῆ στὸ Λονδίνο, Σ. Τρικοῦπη, τὸ 1834, ἄρχισαν διαπραγματεύσεις γιὰ τὴ σύναψιν ἀγγλοελληνικῆς ἐμπορικῆς συμφωνίας, ὁ MacGill ἐζήτησε ἀμέσως τὴ γνώμη τοῦ Ἄρμωστῆ τῆς Μάλτας. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση ἐνδιαφερόταν ἴσως περισσότερο γιὰ μιὰ συμφωνία μὲ τὴ βρετανικὴς κτήσεις τῆς Μεσογείου παρὰ μὲ τὴν Ἀγγλία. Παρὰ τὴς ἀντιδράσεις τῶν Μαλτέζων ἐμπόρων ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνηση ἦταν ἀποφασισμένη νὰ προχωρήσῃ στὶς διαπραγματεύσεις⁵³. Καὶ ἡ Ἑλλάδα

50. ΑΥΕ, 1828/99/1, Τ. MacGill πρὸς Σ. Τρικοῦπη, 20 Μαρτίου 1828· ΑΥΕ, 1828/99/1γ, Τ. MacGill πρὸς Σ. Τρικοῦπη, 21 Ἀπριλίου 1828. Γιὰ τὴν τύχη τοῦ ἐνὸς ἀπὸ αὐτά, τὸ ὁποῖο μετονομάσθηκε σὲ «Ἄργος» βλ. Δ. Κ α τ η φ ὀ ρ η, «Ὁ Ἐμμ. Ἀντωνιάδης καὶ τὰ περὶ ἀναμειξέως του εἰς τὴν πειρατεῖαν» Μνήμων Ι (1971), σ. 124, σημ. 57.

51. Σχετικὴ ἀλληλογραφία· ΑΥΕ, 1828/99/1, ἰδιαιτέρα : Τ. MacGill, πρὸς Σ. Τρικοῦπη, 2 Ἰουνίου 1828· Σ. Τρικοῦπης πρὸς Τ. MacGill, 11 Ἰουνίου 1828 (π. ἡ)· Τ. MacGill πρὸς Σ. Τρικοῦπη 29 Ἰουλίου 1828· Τ. MacGill πρὸς Σ. Τρικοῦπη, 8 Αὐγούστου 1828.

52. C.O. 158/72/208, F. Ponsonby πρὸς R. W. Hay, 30 Ἰουνίου 1832.

53. C.O. 159/13 f. 397 (ἀντ.), J. Stephen [πρὸς J. Backhouse, 1 Ἰουλίου 1836. Ἡ περίπτωσις αὕτη εἶναι ἡ μόνη κατὰ τὴν ὁποία παρατηρεῖται ὑπεύθυνη ἀνθελληνικὴ ἀντίδρασις στὴ Μάλτα. Παρ' ὅλο πὺ ὁ MacGill ἀναφέρει λαϊκὲς ἐκδηλώσεις κατὰ τῆς ὀρθόδοξης ἐκκλησίας σὲ ὑπόμνημά του πρὸς τὴν Ἑλληνικὴ Διοίκηση (βλ. κατ. σημ. 56), δὲν ὑπάρχουν ἐνδείξεις, στὶς ἀναφορὰς τοῦ Ponsonby πρὸς τὸ ὑπουργεῖο, ἀντιδράσεων κατὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ προξενείου ἢ ἀνταγωνισμοῦ ἐντοπίων παραγόντων κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων.

ἐπέμενε ὅτι δὲν θὰ ἔκλεινε ἐμπορική συμφωνία *«στὴν ὁποία δὲν περιλαμβάνεται ἡ νῆσος τῆς Μάλτας»*⁵⁴. Ἡ συμφωνία ὑπεγράφη τὸ 1837.

Ὅπου ὑπάρχουν ὀρθόδοξες κοινότητες, ἡ Ρωσία θεωρεῖται ὁ φυσικὸς τους προστάτης. Τὴν ἐποχὴ πού ἡ Ἀγγλικὴ Διοίκηση τῆς Μάλτας διευθετεῖ τὶς σχέσεις τῆς ἐκκλησίας τοῦ νησιοῦ ἀφ' ἐνὸς μὲ τὴ Ρώμη καὶ ἀφ' ἑτέρου μὲ τὶς πολιτικὲς ἀρχὲς τοῦ τόπου, καὶ ἀντικαθιστᾷ ἔτσι τὴν παλαιὰ τάξη πού εἶχαν δημιουργήσει οἱ Ἰππότες μὲ ἓνα νέο καθεστῶς, οἱ κληρικοὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ναοῦ τῆς Μάλτας ἀπευθύνουν μιὰ ἐκκληση πρὸς τὸν Τσάρο, ζητώντας οἰκονομικὴ ἐνίσχυση. Ἡ πρωτοβουλία τῆς ἐνεργείας αὐτῆς ὀφείλεται, ὑποθέτει ὁ MacGill, στοὺς ἱερεῖς τῆς ρωσικῆς μοίρας πού βρισκόταν ἐκεῖ⁵⁵. Συντάσσει τότε ἓνα ὑπόμνημα γιὰ τὴν κατάσταση τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας τῆς Μάλτας, στὸ ὁποῖο ὑποδεικνύει τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο μπορεῖ αὐτὴ νὰ ἐνισχυθῇ ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ κράτος καὶ ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ ἐμπόριο, χωρὶς ὅμως νὰ ἀποκροῦν καὶ τὴ ρωσικὴ συνδρομῆ⁵⁶. Στὸ τέλος τοῦ 1828 ἀπευθύνει ἓνα ἄλλο ὑπόμνημα πρὸς τὸν F. Ponsonby ζητώντας νὰ τοὺς χορηγηθῇ καταλληλότερο οἶκημα γιὰ τὴν τέλεση τῆς λατρείας⁵⁷. Καὶ στὰ δύο αὐτὰ ὑπομνήματα προτάσσει μιὰ ἱστορικὴ εἰσαγωγή. Λόγω τῶν πολλαπλῶν θρησκευτικῶν ἀνταγωνισμῶν ἡ Διοίκηση προσέχει ὥστε νὰ ἰκανοποιηθῇ τὸ αἶτημα τῶν ὀρθοδόξων χωρὶς αὐτὸ νὰ ἀποτελέσει πρόκληση γιὰ τοὺς καθολικοὺς· τοῦτο φαίνεται ἀπλὸ ἀφοῦ ὑπάρχει ἤδη κάποιος χώρος ὅπου συγκεντρώνονται οἱ ὀρθόδοξοι καὶ τὸ μόνο πού ζητοῦν εἶναι νὰ βρεθῇ καταλληλότερος. Δὲν πρέπει ὅμως ἐπ' οὐδενὶ νὰ ὑποβληθῇ σὲ ἐξόδα γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ ἡ Ἀγγλικὴ Διοίκηση τῆς Μάλτας⁵⁸. Τὸ οἰκονομικὸ βᾶρος ἀναλαμβάνει στὴν περίπτωσιν αὐτὴ ὁ Τσάρος· μὲ τὴν ἄδεια τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως χαρίζει στὶς ἑλληνικὲς οἰκογένειες πού

54. C. O. 159/12/340 (ἀντ.), J. Spring-Rice πρὸς F. Ponsonby, 1 Νοεμβρίου 1834.

55. AYE, 1828/99/1, T. MacGill πρὸς Σ. Τρικούπη, 17 Ἀπριλίου 1828. Ὁ MacGill ἀρνεῖται προηγουμένη γνώση τοῦ γεγονότος. Τὸ ἐνδιαφέρον τῆς Ρωσίας γιὰ τὴ Μάλτα χρονολογεῖται ἀπὸ τὶς σχέσεις τοῦ τσάρου Παύλου (1796-1701) μὲ τὸ Τάγμα τῶν Ἰπποτῶν. Παρ' ὅλο πὸς ὁ Ἀλέξανδρος ἀποδεσμεύεται ἀπὸ τὸ Τάγμα καὶ πὸς ἡ συνθήκη τῶν Παρισίων (30 Μαΐου 1814) ἐπιδικάζει τὴ Μάλτα ὀριστικὰ στὴν Ἀγγλία, ἡ μεσογειακὴ πολιτικὴ τῆς Ρωσίας ἐξακολουθεῖ νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴ Μάλτα. Βλ. N. E. S a u l, *Russia and the Meditteranean 1797-1807*, Chicago 1970.

56. AYE, 1828/99/ 1 γ, T. Mac Gill πρὸς Σ. Τρικούπη, 21 Ἀπριλίου 1828· ἐσωκλ. τὸ ὑπόμνημα.

57. C. O. 158/61/294, F. Hankey πρὸς R. W. Hay, 31 Δεκεμβρίου 1828· ἐσωκλ. τὸ ὑπόμνημα τοῦ T. Mac Gill πρὸς τὸν F. Ponsonby, 11 Δεκεμβρίου 1928.

58. C. O. 159/10 f. 161 (ἀντ.), R. W. Hay, πρὸς F. Hankey, 19 Φεβρουαρίου 1929.

κατοικοῦν στὴ Μάλτα 200 δουκάτα γιὰ τὴν ἐξεύρεση καλύτερου χώρου λατρείας⁵⁹.

Σὰν πρῶτος πρόξενος τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, ὁ MacGill ἀντιμετώπισε τὸ ζήτημα τῆς διαμορφώσεως τοῦ θεσμοῦ στὴν Ἑλλάδα. Διορίσθηκε φυσικὰ ἄμισθος πρόξενος. Στις ἀρχές τοῦ 1828 συνέταξε ἕνα ὑπόμνημα πρὸς τὸν Κυβερνήτη, ποῦ περιέχει κανονισμοὺς προξενικῶν καθηκόντων καὶ περιλαμβάνει: τὰ χρέη τοῦ προξένου, τοὺς κανόνες τῶν ὑπηκόων καὶ τοὺς κανόνες τῶν πλοιάρχων διατεταγμένα κατὰ ἄρθρα⁶⁰. Σύγχρονο πρέπει νὰ εἶναι καὶ ἕνα ἄλλο ὑπόμνημα περὶ προξενικῆς ἀμοιβῆς, στὸ ὁποῖο προτείνει νὰ ἐπιβληθῇ προξενικὸς φόρος στὰ ἑλληνικὰ πλοῖα, ποῦ εἰσπλέουν στὴ Μάλτα, γιὰ νὰ ἀντιμετωπισθοῦν τὰ ἐξοδα τοῦ προξενείου.⁶¹ Τὰ ἐξοδα αὐτὰ εἶναι πολλὰ, οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῆς Μάλτας δὲν συνεισφέρουν καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση ἀδιαφορεῖ. Ἐτσι ὁ MacGill ἐπιβαρύνεται προσωπικά. Τὸ μεγαλύτερο κονδύλιο εἶναι τὰ ἐξοδα τῆς καραντίνας στὴν ὁποία μπαίνουν ὅλα τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα, καὶ γιὰ τὴν ὁποία ὁ MacGill ἐπανειλημμένα παραπονεῖται στὴν Κυβέρνησή του. Γιὰ νὰ λύση τὸ οἰκονομικὸ αὐτὸ ζήτημα ἐπωφελεῖται τοῦ ταξειδιοῦ, ποῦ κάνει ὁ γιὸς του Thomas μὲ τὸ «Ἄργος» τὸν Αὐγούστο τοῦ 1828 στὴν Ἑλλάδα.⁶² Τοῦ ἀναθέτει νὰ διευθετήσῃ προφορικὰ μὲ τὸν Τρικοῦπη τὸ ζήτημα τῆς ἀναγνωρίσεως καὶ τῆς ἀμοιβῆς του.⁶³ Μερικοὺς μῆνες ἀργότερα ὁ γιὸς MacGill ξαναπηγαίνει στὴν Ἑλλάδα μὲ σκοπὸ νὰ ἐγκατασταθῇ στὸ Ναύπλιο σὰν ἔμπορος. Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ ὁ πρόξενος ζητεῖ πάλι τὴν ἄδεια νὰ ἐπιβάλλῃ προξενικὸ φόρο στὰ εἰσερχόμενα πλοῖα καὶ νὰ ἐλέγγῃ τὶς μεταφορὲς τῶν ἐμπορευμάτων καὶ τὴ συμπεριφορὰ τῶν πληρωμάτων.⁶⁴ Ἐπιμένει ὅτι ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριο τῆς Ἑλλάδος πρέπει νὰ μποῦν σὲ τάξη.⁶⁴

Τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1831, τέσσερα χρόνια μετὰ τὸ διορισμὸ του, δὲν εἶχε λάβει, ὄχι μόνο ὁδηγίες γιὰ τὶς ἀρμοδιότητες τοῦ προξένου, ἀλλὰ οὔτε

59. C. O. 158/65/1572, Lieven πρὸς G. Murray, 4 Ἀπριλίου 1829· C. O. 159/11 f. 32 (ἀντ.), G. Murray πρὸς Lieven, 10 Ἀπριλίου 1829· C. O. 158/65/5117, Lieven πρὸς G. Murray, 8 Νοεμβρίου 1829· C. O. 159/10 f. 225 (ἀντ.), G. Murray πρὸς F. Ponsonby, 12 Νοεμβρίου 1829· C. O. 159/11 f. 124 (ἀντ.), G. Murray πρὸς Lieven, 13 Νοεμβρίου 1829.

60. ΑΥΕ, 1828/39/2. Ἔχει τὴ μορφή κοινοποιήσεως διορισμοῦ πρὸς τὸν πρόξενο μὲ συνημμένες τὶς ὁδηγίες πρὸς αὐτόν.

61. ΑΥΕ, 1828/99/2 ἄ.χ.

62. ΑΥΕ, 1828/99/1γ, Τ. MacGill πρὸς Σ. Τρικοῦπη, 8 Αὐγούστου 1828.

63. ΑΥΕ, 1828/99/1γ, Τ. MacGill πρὸς Σ. Τρικοῦπη, 20 Σεπτεμβρίου 1828. Ὁ MacGill δίνει μεγάλη σημασία στὸ κύρος ποῦ πρέπει νὰ ἀποκτήσῃ ἀπέναντι στοὺς Ἕλληνες ὑπηκόους καὶ στοὺς προξένους τῶν ἄλλων χωρῶν. Πικρία καὶ εὐθυμία στὸ γράμμα αὐτὸ δείχνουν ὅτι ὁ γιὸς του δὲν ἐπέτυχε τὰ αἰτήματά του.

64. ΑΥΕ, 1829/99/1, Τ. MacGill πρὸς Σ. Τρικοῦπη, 25 Μαρτίου 1829.

καὶ τὰ ἔξοδα τοῦ προξενείου. Ζητεῖ ἐπίμονα νὰ ὀρισθοῦν τὰ προξενικὰ δικαιώματα ποὺ πρέπει νὰ εἰσπράττη, γιατί ἡ κίνηση τῶν ἑλληνικῶν πλοίων στὸ λιμάνι τῆς Βαλέττας εἶναι μεγάλη καὶ τὰ ἔξοδα τοῦ προξενείου πολ-
λά.⁶⁵ Ἐνας κανονισμὸς γιὰ τὶς προξενικὲς ἀρχὲς θὰ εἶναι σημαντικὴ συν-
εισφορά στὴν πρόοδο τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ἑλληνικῆς ναυτιλίας, ὑπάρχει
δὲ καὶ τὸ πρότυπο ποὺ εἶχε συντάξει ὁ MacGill κατὰ παράκληση τοῦ Κυ-
βερνήτη τὸ 1828. Παρὰ τὴν ἐπιμονή του, τουλάχιστον μέχρι τὴν ἀφιξὴ τοῦ
᾽Οθωνα, φαίνεται ὅτι δὲν ὑπῆρχε κώδικας προξενικῶν κανονισμῶν.

Εἶναι ὅμως ἀξιοσημείωτο ὅτι, ἂν καὶ δὲν εἶχε θεσπισθῆ προξενικὴ
ἀρχή, ἤδη ἀπὸ τὸ 1829 ἔχουμε αἰτήσεις ξένων ὑπηκόων νὰ ἀναλάβουν τὴν
ὑποστήριξη τῶν ἑλληνικῶν ὑποθέσεων στὴν πόλη ποὺ κατοικοῦν. Οἱ
περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι εὐποροὶ ἄστοι ἢ δυστυχήσαντες ἀριστοκρά-
τες καὶ ἐπιδιώκουν τὸν διορισμὸ γιὰ λόγους γοήτρου καὶ κοινωνικῆς προ-
βολῆς. Ὁ Ἰππεὺς Καμίλλος ἐκ τῶν Μαρκέζων Τρασμόνδων⁶⁶ ζητεῖ νὰ
γίνῃ ἄμισθος «ὑπάτος» τῶν Ἑλλήνων στὴν Παπικὴ Διοίκηση γιὰ τὸ λόγο
αὐτό.⁶⁷ Τιμητικὰ προξενικὰ καθήκοντα ζητεῖ νὰ ἀναλάβῃ καὶ ὁ F. Moll
στὴν Ἀμβέρσα μὲ συστατικὸ γράμμα τοῦ J. Eynard.⁶⁸ Τὴν ἴδια ἐποχὴ ὁ
Eynard προτείνει καὶ κάποιον F. Emery, ἀντιπρόσωπο πορτογαλλικοῦ ἐμ-
πορικοῦ οἴκου στὸ Rio Janeiro, σὰν ἄμισθο πρόξενο τῆς Ἑλλάδος στὸ
μακρινὸ αὐτὸ ἐμπορικὸ κέντρο.⁶⁹ Ὁ Σπυρίδων Βάλβης ὅμως, πρόσφυγας
ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι στὸ Λιβόρνο, ζητεῖ νὰ διορισθῆ «ἐπιστάτης» τῆς ἑλλη-
νικῆς σημαίας στὸ Λιβόρνο, γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ συντηρήσῃ τὴν πολυά-
ριθμη οἰκογένειά του.⁷⁰ Καὶ κάποιος Κ. Παπαδάκης, ἔμπορος τῆς Ὁδησ-
σοῦ, ζητεῖ νὰ διορισθῆ ἔμισθος πρεσβευτῆς τῆς Ἑλλάδος στὴν Πύλη
γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ ἐξοφλήσῃ τὰ χρέη του.⁷¹ Ὁ P. Chasseaud, Ἄγγλος
ὑπήκοος καὶ πρόξενος τῆς Πρωσσίας στὴ Θεσσαλονίκη, προβλέποντας
ὅτι σύντομα θὰ διορισθοῦν πρόξενοι τῆς Ἑλλάδος στὰ ὀθωμανικὰ κέντρα,

65. AYE, 1831/39/2, T. Mac Gill πρὸς Ἰ. Καποδίστρια, 7 Ἀπριλίου 1831. Παρακαλεῖ ἡ ἐξοφλήση νὰ γίνῃ στὸ γιό του ποὺ βρίσκεται στὸ Ναῦπλιο.

66. Chevalier Camille des Marquis Trasmonde.

67. AYE, 1829/44/2, C. Trasmonde πρὸς Ἰ. Καποδίστρια, Ρώμη 14 Νοεμ-
βρίου 1829.

68. AYE, 1830/44/2, F. Moll πρὸς Ἰ. Καποδίστρια, Παρίσι 1 Φεβρουα-
ρίου 1830,

69. AYE, 1830/44/2, J. Eynard πρὸς Ἰ. Καποδίστρια, Παρίσι 7 Μαρτίου 1830.

70. AYE, 1829/44/2, Σ. Βάλβης πρὸς Ἰ. Καποδίστρια, Λιβόρνο 24 Ὀκτω-
βρίου 1829· AYE, 1830/44/2, Καποδίστριας πρὸς Σ. Βάλβη, Ναῦπλιο 14/26 Ἰουνίου
1830 (σχ.)· Σ. Βάλβης πρὸς Ἰ. Καποδίστρια, Λιβόρνο 19/31 Αὐγούστου 1830.

71. AYE, 1830/44/2, Κ. Παπαδάκης πρὸς Ἰ. Καποδίστρια, Ὁδησσοῦς 24 Ἀπρι-
λίου 1830 (π. ἡ.).

ζητεῖ νὰ διορισθῇ αὐτὸς πρόξενός της στὴν πόλη αὐτή.⁷² Τέλος, ὁ F. Romby, πρόξενος τῆς Γαλλίας στὸ Carloforte τῆς Σαρδηνίας, προτείνει νὰ διορισθῇ καὶ πρόξενος τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ ὁ Κυβερνήτης ἔχει ἀποφασίσει νὰ ἀναβάλῃ τὴν ἵδρυση προξενείων στὰ ἐμπορικὰ κέντρα.⁷³

Ἔτσι ἡ ἵδρυση τοῦ ἑλληνικοῦ προξενείου στὴ Μάλτα παρέμεινε ἓνα γεγονός μοναδικὸ καὶ ἄσχετο μὲ τὴ γενικώτερη ἑλληνικὴ πολιτικὴ στὸ θέμα τῶν προξενικῶν θεσμῶν· τοῦτο ἐξηγεῖ καὶ τὴ νόθο του κατάσταση καὶ τὴ λανθάνουσα ἐπιβίωσή του.

72. ΑΥΕ, 1830/44/2, P. Chasseaud, πρὸς Ἰ. Καποδίστρια, Θεσσαλονίκη 15 Ὀκτωβρίου 1830 (π. ἡ.).

73. ΑΥΕ, 1830/44/2, σχ. πρὸς P. Chasseaud, Ναύπλιο 20 Νοεμβρίου 1830 (π. ἡ.). Βλ. καὶ ἀλληλογραφία Κυβερνήτη - F. Romby μὲ ἀφορμὴ τὴν αἴτηση τοῦ τελευταίου (15 Ἰουλίου 1831). Ἡ Κυβέρνηση δὲν ἀπορρίπτει τὴν αἴτησή του, οὔτε ὅμως καὶ ἰδρύει προξενεῖο στὸ Carloforte· ἐπειδὴ ὁ F. Romby εἶναι πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐκεῖ, ἐμπιστεύεται τὴν προστασία τῶν Ἑλλήνων στὸ γαλλικὸ προξενεῖο· ΑΥΕ, 1831/44/2, F. Romby πρὸς Ἰ. Καποδίστρια, 15 Ἰουλίου 1831· ΑΥΕ, 1832/44/2, F. Romby πρὸς Γ. Γλαράκη, 29 Μαρτίου 1832· ΑΥΕ, 1832/44/2, F. Romby πρὸς Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, 18 Αὐγούστου 1832.